

UDK: 916; 796.5

ORCID: 0009-0005-9461-8542

FARG‘ONA VODIYSIDA ZIYORAT TURIZIMIDAN FOYDALANISH MASALALARI

Abdimo‘minov Tog‘oy nazar Abdinaxat o‘g‘li

Termiz davlat pedagogika instituti

Texnologiya va geografiya kafedrasi o‘qituvchisi

E-mail: togoy nazar abdimominov@gmail.com

Xoliqov Xasanjon Imomnazar o‘g‘li

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Farg‘ona viloyatida turizmni rivojlantirish imkoniyatlarini baholash bo‘yicha olib borilgan tadqiqot natijalari keltirilgan. Shuningdek, viloyatda turizmni rivojlantirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: ekoturizm, ziyorat turizm, agroturizm, tarixiy turizm, madaniy turizm, turistik obyektlar, milliy hunarmandchilik maskanlari, turistik guvohnoma.

Bugungi kunda turizm jahonda eng tez rivojlanayotgan soha hisoblanadi. O‘zbekistonda ham so‘ngi yillarda turizmni rivojlantirish uchun bir qancha amaliy ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ziyorat turizmini rivojlantirish uchun mamlakatimizda yetarlicha qadimiy obidalar va ziyorat maskanlari mavjud. Ziyorat turizmi haqida o‘zbek islomshunos olimi B.M.Bobojonov, Markaziy Osiyoda ziyorat obyektlarining eng keng tarqalgan turi, bu – “Muqaddas qadamjolar” hisoblanishini aytib o‘tgan. Surxondaryo viloyatlari tarixiy obyektlarini me‘morchilik, arxitektura nuqtai nazaridan o‘rganish olim I.Azimovning tadqiqotida ko‘zga tashlanadi.

Jahon sayyohlik va turizm kengashi (WTTC) ning 2020 yil mart oyida e‘lon qilingan hisobotiga ko‘ra turizm va sayohat sektori 2019-yilda 3,5 foizga o‘sib, ketma-ket to‘qqizinchi yil davomida jahon iqtisodiyotidan (2,5 foiz) o‘zib ketdi. So‘nggi besh yil ichida mazkur soha har to‘rtinchi yangi ish o‘rnini yaratdi va bu sohani bandlik muammolarini hal qilishda eng yaxshi hamkorga aylantirdi. Shuningdek:

- jahon yalpi ichki mahsulotiga qo‘shgan hissasi 8,9 trillion AQSH dollari;
- jahon yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 10,3%;
- dunyo bo‘yicha 330 million ish o‘rni yoki dunyodagi har o‘ninchi ish o‘rni turizmga taalluqli;
- 948 mlrd dollar kapital qo‘yilmalar (umumiy investitsiyalar hajmining 4,3%) aynan turizm va sayohatning ulushiga to‘g‘ri keladi.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyo davlatlari ichida turistik salohiyati bo‘yicha yetakchi mamlakatlar qatorida turadi. So‘nggi yillarda Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ushbu sohani rivojlantirishga qaratayotgan yuksak e‘tibori tufayli O‘zbekistonda turizm taraqqiyotining yangi davri boshlandi. Jumladan, prezidentimiz tomonidan turizmni rivojlantirishga qaratilgan bir qator qaror va farmonlari ushbu sohada to‘planib qolgan muammo va kamchiliklarni, shuningdek turizm taraqqiyotiga to‘sqinlik qilayotgan holatlarni bartaraf etilishiga chinakam yechim bo‘lmoqda desak mubolag‘a bo‘lmaydi [2].

Ushbu sohani jadallik bilan rivojlantirish maqsadida mamlakatimizda 90 dan ortiq normativ huquqiy hujjatlar qabul qilindi. 2021 yilning 15 mart holatiga ko‘ra mamlakatimizda 90 ta xorijiy mamlakat fuqarolari uchun vizasiz rejim tatbiq etildi. 2018 yil 15 iyuldan elektron kirish vizalarini berish tizimi yo‘lga qo‘yildi va bu tizimdan 57 ta davlat fuqarolari foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ldi. 2016 yilda 1,3 million nafar xorijiy davlat fuqarolari mamlakatimizga sayyoh sifatida tashrif buyurdi. Bu ko‘rsatkich 2019 yilda 6,7 million nafarga yetdi [3].

Tasavvuf namoyandalarining qadamjolar va ziyoratgohlar, ularning tarixi, ziyorat turizmi to‘g‘risida A.Mamanazarov, B.Sattorov, O.Poslavskaya, S.Jo‘rayeva tadqiqotlar olib borgan. O‘zbekiston hududida ziyoratgohlar masalasini o‘rganishda ziyoratgoh nomi bilan bog‘liq shaxsni personifikatsiya (avliyo, pir, said, xo‘ja) maqomi va darajasini tadqiq qilish ham muhim sanaladi. T.Dadabayev, E.Karimov tadqiqotlarida ham ziyorat masalasining turli jihatlari yuzasidan fikr-mulohazalar keltirilgan. Jumladan, D.Abramson va E.Karimov hammuallifligida yozilgan maqolada, Markaziy Osiyo xalqlari hayotida ziyorat joylarning ahamiyati, turli davrlarda ularga bo‘lgan munosabat tahlil qilinadi.

O‘zbekistonning har bir hududi o‘ziga xos turistik salohiyatga ega. Shu jumladan, Farg‘ona viloyati ham turizmni rivojlantirish imkoniyati yuqori

bo‘lgan mamlakatning eng so‘lim go‘shalaridan biri xisoblanadi. Farg‘ona viloyatining xushmanzara tabiati, takrorlanmas iqlimi, o‘ziga xos bo‘lgan relyef shakllari, daryo va soylari turizmining barcha yo‘nalishlarini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi, shuningdek, turizmning barcha ko‘rinishlarini bo‘yicha sayyohlar uchun barcha xizmat turlarini taqdim etish imkoniyatiga ham ega hisoblanadi. Ammo, bu imkoniyatlardan foydalanish darajasi hamon pastligicha qolib kelmoqda.

Farg‘ona vodiysi O‘zbekistonning qadimiy, madaniy va diniy markazlaridan biri bo‘lib, yuzlab muqaddas qadamjolariga ega. Bu joylar alohida ahamiyatga ega

nafaqat diniy e‘tiqod nuqtai nazaridan, balki nuqtai nazardan ham muhim ahamiyatga ega turizm salohiyati. Farg‘ona vodiysi ziyorat turizmi orqali tobora rivojlanib bormoqda nafaqat mahalliy sayyohlar, balki chet elliklar uchun ham qiziqarli va tarixiy manzil mehmonlar. Bugun O‘zbekistonda turizmning barcha yo‘nalishlari qatori ziyorat turizmi ham rivojlanib bormoqda. Ushbu turdagi turizm orqali fuqarolar sayohat qilish imkoniyatiga ega diniy va tarixiy maskanlarni o‘rganish, ulardan ma‘naviy saboq olish. Xuddi o‘sha payt, ziyorat turizmi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, sohani rivojlantirishda ayrim muammolar mavjud. Shu bilan birga vaqt, bu sohada ham katta imkoniyatlar mavjud. Ziyorat turizmi O‘zbekistonda turizmning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlanayotgan tarmoq hisoblanadi. Ayniqsa, keyingi yillarda diniy qadriyatlar, tarixiy obidalar tiklandi hamda ziyorat turizmi ommalashdi. Bu sektor muhim o‘rin tutmaydi faqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ma‘naviy jihatdan ham.

Farg‘ona vodiysida ziyorat turizmining tarixiy ildizlari, ularning diniy-madaniy hayotdagi o‘rni va zamonaviy sharoitda ushbu sohani rivojlantirish sharoitlarini o‘rganish bugungi kunda muhimdir. Ishda tarixiy asoslangan tahliliy yondashuv qo‘llaniladi manbalar, me‘yoriy-huquqiy hujjatlar, statistik ma‘lumotlar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

Farg‘ona vodiysi eng qadimiy sivilizatsiya markazlaridan biridir. Yuzlab muqaddas qadamjolar, tarixiy masjidlar, diniy maqbaralar Farg‘ona vodiysida mavjud. Shahrison Xoja maqbarasi (Andijon), Xoja kabi ziyoratgohlar Amin maqbarasi (Namangan), Xonqa masjidi (Qo‘qon), Pirsiddiq bobo Ziyoratgoh (Farg‘ona), Norbo‘tabiy (Qo‘qon) masjidi katta ahamiyatga ega. diniy e‘tiqod,

tarixiy xotira va turistik qiziqish atamalari va shular jumlasidandir mahalliy va xorijiy sayyohlar tashrif buyuradigan joylar.

Farg‘ona vodiysi ziyorat turizmi uchun ulkan tarixiy, madaniy va diniy salohiyatga ega. Qadimgi ziyoratgohlarni ilmiy tadqiq etish muhim vazifalardan biri bo‘lib, hududdagi ziyoratgohlarni zamonaviy jihozlash, zamonaviy turizm uyg‘unligini shakllantirish muhimdir.

Ushbu ish jarayonida aniqlanganidek, ziyorat turizmi mumkin nafaqat iqtisodiy, balki ma‘naviy-ma‘rifiy manfaatlar ham keltiradi. Bu jamiyatning ma‘naviy uyg‘onishiga hissa qo‘shadi. Ziyorat turizmi milliy qadriyatlarni targ‘ib qiluvchi, iqtisodiy va ma‘naviy manfaat keltiradigan turizm yo‘nalishidir. Uning rivojlanishi ishonchli huquqiy bilan bevosita bog‘liq asoslar. Shu asosida Farg‘ona vodiysini ilg‘or hudud sifatida shakllantirish mumkin. Farg‘ona vodiysi o‘zining muqaddas qadamjolari bilan nafaqat diniy qadriyatlar markazi, balki sayyohlik salohiyati yuqori hudud sifatida ham e‘tirof etilgan.

Turizm hozirgi vaqtda eng tez rivojlanayotgan dunyo iqtisodiyotining yetakchi tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Jahon sayyohlik va turizm kengashi (WTTC) ning ma‘lumotiga ko‘ra turizm va sayohat sektori jahon yalpi ichki mahsulotining 10,3 foizini tashkil etadi, dunyodagi har to‘rtta yangi ish o‘rni turizm sektorlari tomonidan yaratiladi va to‘qqiz yil ketma-ket jahon iqtisodiyoti o‘sishidan o‘zib ketdi [4].

Shu bois ushbu sohani rivojlantirish uchun mukammal tadqiqotlar olib borish, sohani rivojlantirish uchun asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish talab etiladi. Mazkur tadqiqot ishi ham shu maqsadda olib borildi. Farg‘ona deganda avvalambor O‘zbekistonimizning gavhari bo‘lgan go‘zal diyor ko‘z o‘ngimizda namoyon bo‘ladi.

Xo‘ja Ilg‘or Muhammad Al-Hanafiy va Mulla Ismatulloh ziyoratgohi XX asrga mansub. Ziyoratgohning maqbarasi XX asr arxitektura yodgorligi sifatida Farg‘ona vodiysidagi eng qadimgi va muqaddas qadamjoldan biri hisoblanadi. Muhammad Xanafiya Xo‘ja Ilg‘or va Mulla Ismatulloh ziyoratgohini o‘ziga xos me‘morchilik ansambli deyish mumkin. Xo‘ja Ilg‘or deb Muhammad ibn Al-Hanafiy Hazrat Alining avlodlari qadamjolari tushuniladi.

Xo‘ja Ahmad Valiy ziyoratgohi ziyoratgohning maqbarasi XX asr arxitektura yodgorligi sifatida Farg‘ona vodiysidagi eng qadimgi va muqaddas qadamjoldan biri hisoblanadi. Xo‘ja Ahmad-Valiy to‘g‘risida ma‘lumotlar deyarli uchramaydi.

Faqatgina ayrim rivoyatlar saqlanib qolgan. Rivoyatga ko‘ra u Hazrat Alining jilovdori bo‘lgan. Yana bir rivoyatga ko‘ra Xo‘ja Ahmad Valiy yetti aka-ukalardan biri bo‘lib, Xo‘ja Ahmad Yassaviyning avlodlaridan ekan.

Bobo Ahtam va Bobo Qambar ziyoratgohi XVIII asrga mansub. Ziyoratgohning maqbarasi XVIII asr arxitektura yodgorligi sifatida Farg‘ona vodiysidagi eng qadimgi va muqaddas qadamjoldan biri hisoblanadi. Oq ota mozoridagi ikkinchi ziyoratgoh Bobo Ahtam ziyoratgohidir. Ushbu ziyoratgohning ikkinchi nomi Oq ota ziyoratgohidir. Bu ziyoratgohni Sahoba Bobo Ahtamning qadajoyi degan taxminlar bor. Ahtam Hazrat Alining amakisining o‘g‘li bo‘lganligi tilga olinadi. Mustaqillik yillarida bu maskan yanada chiroy ochdi. Ahmad Farg‘oniy, Burhoniddin Marg‘iloniy kabi allomalarimizning hamda Marg‘ilon shahrining yubileylari jahon miqyosida nishonlanishi xorijliklarning bu zaminga bo‘lgan qiziqishlarini yanada orttirib, sayyohlik salohiyati yuksalishiga xizmat qilmoqda. Ayni paytda Farg‘onaga tashrif buyurayotgan mehmonlar uchun Marg‘ilon, Qo‘qon va Farg‘ona shaharlari hamda Quva tumani bo‘ylab sayyohlik yo‘nalishlari tashkil etilmoqda.

Yangi sayyohlik yo‘nalishlari Marg‘ilonda Burhoniddin Marg‘iloniy, Said Ahmad Eshon majmualari, Pirsiddiq Hazrat chillaxonasi va maqbarasi, Uvaysiy uy muzeyi, hunarmandlar ustaxonasi, Qo‘qon shahridagi O‘rda saroyi va unda joylashgan o‘lkani o‘rganish muzeyi, Jome va Komol qori masjidlari, Norbo‘tabiy majmuasi, Madalixon tarixiy obidalari, Farg‘ona shahri hamda Quvadagi Ahmad Farg‘oniy majmualari bo‘ylab uyishtirilayotgan ekskursiyalar sayyohlarda katta taassurot qoldirmoqda.

Milliy hunarmandchilik mahsulotlari ko‘rgazmasining tashkil etilishi ham yangi imkoniyatlarga yo‘l ochmoqda. Farg‘ona vodiysi o‘zining hunarmandchilik ustaxonalari bilan mashxur. Farg‘onadan olib kelinadigan eng ko‘p sovg‘alar – kulolchilik, yog‘och o‘ymakorligi mahsulotlari va albatta, xon atas, adras va ipak kabi to‘qimachilik buyumlari hisoblanadi. Agar siz ozgina qimmatbaho vaqtingizni sarflab Farg‘onadan 50 km uzoqlikda bo‘lgan Rishtonga borsangiz, unda siz kulolchilik makoniga tushasiz. Bu yerda kulolchilikning nodir namunalarini uchratasiz. Farg‘ona viloyati nafaqat madaniyati balki totli, sarxil mevalari, o‘ziga xos tabiat manzaralari bilan ham ko‘pchilikning e‘tiborini tortadi. Beshariq tumanidagi Shodoqoziq va Sarikalish fermer xo‘jaliklari ko‘llari

sayyohlarning baliq ovi orqali hordiq chiqarishlari uchun xizmat ko'rsatmoqda. Bu yerda sayyohlar uchun qulayliklar yaratilgan.

Farg'onada har yili noyob palov tayyorlash an'ana tusiga aylangan bo'lib, butun vodiya bo'lgani kabi, bu taomni tayyorlash uchun maxsus guruch navi – devzira ishlatiladi. Bu guruch noodatiy qizil jigarrangga ega bo'lib, ta'm jihatdan palov uchun juda mos keladi. Noyob lazzatni kasb etish uchun qoida tariqasida sarimsoq ishlatiladi. U guruch qo'shmasdan turib butunligicha solinadi. Bu lazzatli taomni tatib ko'rish uchun jaxonning ko'plab mamlakatlaridan sayyohlar tashrif buyuradi. Bu Farg'ona viloyatida turizmning gastronomik yo'nalishini rivojlantirishga katta imkoniyat yaratadi.

Farg'ona viloyatida so'nggi yillarda turizmning ekoturizm, agroturizm va hunarmandchilik turizmini xorijiy va mahalliy investitsiyalar yordamida yanada rivojlantirish bo'yicha yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari, xorijiy turistik tashkilotlar va ommaviy axborot vositalari vakillari uchun „Mega-info-tur tanishtiruv tadbirlari tashkil etilmoqda.

Farg'onaning turistik resurslar bilan yuqori darajada taminlangan shaharlari Qo'qon, Farg'ona va Marg'ilon hisoblanadi. Ushbu shaharlar turistik resurslar bilan taminlanganligi, mavjud xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanganligi, shunga monand turistlarning tashrif ko'rsatkichlari bo'yicha alohida ajralib turadi. Mazkur shaharlarda aholi soni ko'p bo'lib, xizmat ko'rsatish, transport va aloqa tizimi yaxshi rivojlangan. Farg'ona viloyatining Oltiariq, Farg'ona, Buvayda, Rishton, Toshloq tumanlari hamda Quvasoy shahrida turizm o'rtacha darajadagi rivojlangan hududlar hisoblanadi. Mazkur tumanlar ichida O'zbekiston, Oltiariq, Farg'ona tumanlari turistik resurslarga boy hisoblanadi. Shunga qaramay, ushbu imkoniyatlardan yetarli darajada foydalanilmayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Ziyorat bu - yaratganga murojaat qilish, ko'ngil va qalb xotirjamligiga erishish, avliyolik haqiqatini anglash, yolg'izlik va poklanish yo'lidan o'tish imkoniyatidir. Markaziy Osiyoda bu ziyorat deb ataladi, ya'ni muqaddas joylarni ziyorat qilish demakdir. O'zbekiston har doim ko'plab madaniyatlar va sivilizatsiyalar kesishgan markaz bo'lib kelgan va bu yerda turli dinlar targ'ib qilingan, shuning uchun ham islom, buddaviylik va nasroniy dinlari bilan bog'liq noyob yodgorliklar saqlanib qolgan.

Farg‘ona vodiysi xususan Farg‘ona viloyatining Beshariq, Dang‘ara, Quva, Qo‘sh tepa, Bog‘dod, Uchko‘prik, So‘x, Yozyovon, Furqat tumanlarida turizm sohasi quyi darajada rivojlangandir. Bu hududlarda turizmning ayrim turlarini yuqori darajada rivojlantirishning imkoni bo‘lsada (masalan: So‘x tog‘li hududlarida, Yozyovonda suv ombori ekoturizmini rivojlantirish mumkin), past darajadagi rivojlanish ko‘rsatkichlari bilan cheklangan. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bugungi kunda yurtimiz bo‘ylab faoliyat olib borayotgan sayyohlik tashkilotlarining 150 dan ortig‘i Farg‘ona viloyatida joylashgan bo‘lib, viloyatning qulay sharoiti turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, Sirdaryo sohillari atrofidagi so‘lim go‘shalar, unga tutash hududlarda tarqalgan to‘qay o‘simliklari, osmonga bo‘y cho‘zgan manzarali daraxtlar, tog‘ yonbag‘irlari bo‘ylab o‘sayotgan dorivor giyohlar, tabiiy o‘rmonlar, baliqchilik xo‘jaliklari, muhofazaga olingan hayvonot dunyosi, turli xil tabiat yodgorliklari bilan tanishish nafaqat mamlakatimiz sayyohlarini balki, xorijlik turistlarni ham befarq qoldirmaydi. Albatta, bu imkoniyatlardan unumli foydalanish mamlakatimiz iqtisodiyotining jadallik bilan o‘shishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Farg‘ona viloyatining turistik salohiyati yuqori ekanligini keltirilgan ma‘lumotlar isbotlab turibdi. Bu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun tizimli chora tadbirlar amalga oshirish talab etiladi. Bu borada bir qator takliflar berish mumkin. Misol uchun O‘zbekiston Respublikasiga tashrif buyurayotgan turistlar uchun eng avvalo aviachiptalarning narxlarini arzonlashtirish va turistlar uchun alohida yashash joylarini tashkillash lozim. Bu joylarda sayyohlar uchun qulay sharoitlar yaratish zarur. To‘g‘ri, hozirgi kunda mehmonxonalar yetarlicha mavjud, ammo, ularning hammasida yetarlicha sharoit mavjud emas. Shuning uchun, turistlarni jalb qilish maqsadida jaxon talablariga javob beradigan besh yulduzli mehmonxonalarni tashkillash va ularda qulay narxlar belgilash zarur. Bundan tashqari turistlar uchun vaqtinchalik turistik guvohnomasini tashkillash ham yaxshi samara beradi deb hisoblaymiz. Bu guvohnomalarni ma‘lum muddatga, masalan 1 oy yoki 1 yilga berilishi mumkin. Endi guvohnomaning imkoniyatlariga kelsak, bunday guvohnomani olgan turistlar uchun yana qayta mamlakatga tashrifida turistik xizmatlar uchun arzonroq narx belgilash kerak. Bu turistlarni mamlakatga yana qayta tashrif buyurishga qiziqish uyg‘otishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.O‘zbekiston Respublikasi “Turizm to‘g‘risida”gi qonuni. – Toshkent,2019.
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–5460-son Farmoni. 2018-yil 5-iyul.
- 3.Mirziyoyev Sh.M.Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston,2021
- 4.Rahimov A. “Ziyorat turizmi va madaniy meros”. – Toshkent: Manaviyat-2020.
- 5.Abdurahmonov Q. “Farg‘ona vodiysining muqaddas maskanlari”. –Farg‘ona, 2018.
- 6.“Turizm statistikasi” – O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi ma’lumotlari. 2023.
- 7.Karimov M. “Islom merosi va uning turizm sohasidagi ahamiyati”. //“Ilm-fan va jamiyat”, 2021.
- 8.Axmedov S. “Ziyorat turizmi infratuzilmasi”. – Toshkent: Iqtisod, 2022.
- 9.Abdimo‘minov T.A., & Xoliyorov H.O. (2024). Vaxshivor hududida turizmni rivojlantirish masalalari. Экономика и социум, (5-2 (120)), 12-14.
10. Abdimo‘minov T.A., Toshpo‘latov Sh.M., & Cho‘liboyev I.I. (2022). Tarixiy va madaniy obyektlarning turistik imkoniyatlari (Jarqo‘rg‘on minorasi misolida). Экономика и социум, (12-1 (103)), 14-18.
- 11.Abdimo‘minov T.A., & Xoliqov X.I. (2024). O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning iqtisodiy geografik xususiyatlari. Экономика и социум, (5-2 (120)), 6-11.
- 12.www.uzbektourism.uz
- 13.www.unesco.org

Research Science and Innovation House